
STRUKTURIRANJE POLITIČKIH PROBLEMA I MODERNIZACIJA DRUŠTVA

Ivan RIMAC
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 32.019.52(497.5)"199/200":316.42
316.644(497.5)"199/200":32

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. 3. 2004.

Analiza procjena istaknutosti niza političkih problema, koje su građani dali u istraživanjima javnog mnijenja 1998. i 2003., pokazuje da je istaknutost problema ostala ista, tj. da građani ne uočavaju da se broj problema u društvu smanjuje. Najveću kritičnost prema problemima iskazuju građani koji ne znaju za koga bi glasali, dok su simpatizeri političkih stranaka kritični u vrijeme dok je njihova stranka u oporbi, a neskloni kritici kad je njihova stranka na vlasti. Korelativna analiza tehnikom faktorske analize upućuje na sve veću fragmentaciju u procjenama, što pak upućuje na sve veće rasipanje u atribuciji uzroka političkih problema. Uočene promjene prema sve većem rasipanju u određivanju uzroka problema mogu se povezati s teorijom modernizacije i sve većom fragmentacijom društvenih uloga. Očekivanja da će regije koje su bile zahvaćene ratom pokazivati manji stupanj fragmentacije potvrdila su se. Uočen je i trend brže modernizacije regija i političkih grupacija koje su zaostajale za drugima u pogledu segmentacije političkih stavova.

✉ Ivan Rimac, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Ivan.Rimac@pilar.hr

INDIVIDUALIZACIJA DRUŠTVA I SPECIJALIZACIJA ORGANIZACIJA

Ponašanjem građana unutar političkoga sustava bavi se znanstvena tema politologije, sociologije i psihologije. U osnovi svaka od ovih znanosti ima drugačiji pristup problemu, no određenje predmeta istraživanja vodi prema istoj točki: odrediti utjecaj koji ima politička situacija u društvu na ponašanje pojedinca. Pri tome se politička situacija ne može do kraja ograničiti na usku sferu djelovanja politike, jer je proces podružvlje-

nja politike i politizacije privatnoga života u znatnoj mjeri podložan promjenama koncepcije države i politike koje može pratiti kroz povijest (King, 1975.). Ni ponašanje pojedinca ne može se ograničiti na posve usku sferu sudjelovanja u političkim događajima, jer se motivi kojima se osoba vodi i političke odluke koje donosi ne mogu razmatrati izvan cjelovita sagledavanja socijalnih uvjeta u kojima pojedinac živi.

Iako u ponašanju pojedinaca možemo razlikovati egzogene i endogene uzroke ponašanja, istraživanja političkoga ponašanja u osnovi su usmjerena prema propitivanju kako vanjski utjecaji djeluju na ponašanje. Oni se ostvaruju u direktnim, aktualnim, utjecajima na ponašanje ili u mehanizmima koji imaju odgođeno djelovanje na ponašanje i ostvaruju se procesima socijalizacije, učenja ili drugim oblicima utjecaja na formiranje psihološke konstitucije pojedinca.

Sociološko gledanje povezano je s tezom da se promjene i razvoj društva mogu pratiti kroz dominantne oblike ponašanja ili vjerovanja pripadnika društva, tj. prevladavajuću političku ideologiju. Agregatno određenje ponašanja predstavlja pokušaj da se djelovanjem većinskih grupa u društvu definira i određenje društvenih uvjeta u cjelini. Stoga se sociološki teoretičari uglavnom okreću deskripciji promjena kroz koje društvo prolazi i određenju razloga zašto se promjene društva događaju.

Postojanje dominantnog oblika strukturiranja političke ideologije posredan je dokaz da je djelovanje egzogenih faktora socijalne i političke okoline prisutno i da djeluje na većinu pojedinaca na jednak način. Stoga simboličke manifestacije društvenoga života predstavljaju dokaze socijalnog i kulturnog određenja pojedinaca i socijalnih grupa unutar promjenjivih društvenih okolnosti.

Bez obzira na određenje uzroka društvenih promjena, svi se autori slažu da se promjene, povijesno gledano, odvijaju u istom smjeru, tvoreći jedinstven evolucijski proces društva od tradicionalnoga prema modernom te potom postmodernom obliku društvene organizacije. Proces prijelaza, tranzicije, iz tradicionalnoga društva u moderno društvo obuhvaća niz strukturnih promjena društva u ekonomskoj, političkoj, kulturnoj, socijalnoj i psihološkoj sferi koje se očituju u procesima industrijalizacije, urbanizacije, birokratizacije, legalizacije, demokratizacije, individualizacije, prevladavanja motivacije dostignuća, afirmacije razuma i znanosti te sekularizacije društva (Sztompka, 1993.). Promjene su posljedica unutrašnjih potreba društva i sastoje se u strukturalnoj i funkcionalnoj diferencijaciji i adaptaciji društva, a odvijaju se linearno i postupno, bez razvojnih skokova ili preskakanja faza i po svom su karakteru ireverzibilne. Kako je razvojni slijed promjena invarijatan, to će društva koja su na nižem stupnju razvoja slijediti razvojni put naprednijih, ponavljajući iste

etape razvoja. Stoga se na globalnoj razini društva mogu razvrstati u tipske razvojne skupine ili ih se može smjestiti na razvojni kontinuum.

Proces modernizacije na psihološkom planu podrazumijeva snažnu individualizaciju socijalnoga života i smanjenje stupnja identifikacije s primarnim socijalnim skupinama, obitelji, rodbinom, naseljem ili vjerskom zajednicom te supstituciju ovih oblika pripadanja članstvom u većem broju organizacija. Stoga se modernitet društva može sagledavati kroz sve veću fragmentaciju društvenih funkcija i alokaciju tih funkcija u sve veći broj specijaliziranih organizacija. Strukturna i funkcionalna diferencijacija dovodi do sve veće efikasnosti društva, ali i do sve veće fragmentiranosti društvenoga života.

Operacionalizacija mjerenja prijelaza iz tradicionalnog objašnjenja u moderno okruženje načinjena je u teoriji socijalnoga kapitala, prema kojoj je mjerenje modernizacijskoga procesa provedeno praćenjem povećanja broja socijalnih veza pojedinaca. Rast socijalne umreženosti izravna je posljedica prijelaza na socijalno funkcioniranje, razlomljeno na participaciju u sekundarnim organizacijama koje uređuju različite aspekte društvenoga života (Coleman, 1990.; Putnam, 1993.; Fukuyama, 2000.).

Specijalizacija i fragmentacija funkcija društvenih organizacija odražava se nužno na svijest pojedinaca o uzrocima pojava u društvu, što rezultira sve većom separacijom stavova i vrijednosti o političkim problemima. Stoga se u suvremenim društvima može očekivati sve manja konzistentnost stavova o različitim političkim i društvenim pitanjima. Procjene društvenih ili političkih pitanja očekivano će biti sve izoliranije u posebne skupine stavova ili vrijednosti koje pojedinac povezuje s funkcioniranjem neke organizacije. Stoga se diferencijacija stavova o politici može sagledavati kao izravna posljedica promjena nastalih modernizacijom društva: diferencijacije uloga različitih organizacija koje vode računa o različitim aspektima života pojedinaca, svijesti građana o funkcijama određenih ustanova u društvu i stavova koje osoba formira o različitim organizacijama kao funkcionalnim cjelinama koje se bave određenim problemima društva. Pojedinac je zbog funkcionalne specijalizacije organizacija u procesu modernizacije prisiljen sve više napuštati tradicionalni, skupni, identifikacijski nastup u društvu i sve se više priklanjati individualnom nastupu, koji se s razvojem društva sve više rastače na zadovoljavanje posebnih potreba u raznim organizacijama.

Segmentacija društvene svijesti vidi se i u nizu fenomena koje razni autori svrstavaju u postmodernizacijske procese: napuštanje ideologijskoga pristupa politici i orijentacija na pojedine probleme, pad povjerenja u cjelovitost rješenja i globalne političke ideje i organizacije, povećana osjetljivost na slobodu individualnog izražavanja i iskazivanja različitosti, po-

većanje stupnja tolerancije prema manjinskim skupinama ili društvenim grupama s različitim pogledima na svijet, sklonost direktnim akcijama u rješavanju političkih problema itd. (Kaase, Newton, 1995.).

Stoga se može zaključiti da proces individualizacije društva i fragmentacije uloga pojedinih organizacija ne prestaje s prijelazom u postmoderno društvo, nego se nastavlja na individualnom planu, zahvaćajući u velikoj mjeri život u lokalnoj zajednici. Zato će koncept socijalnoga kapitala i indikatori fragmentacije svijesti o društvu i dalje pokazivati trendove društvenoga razvitka i u zemljama koje su na visokom stupnju modernizacije ili su ušle u razdoblje postmodernih transformacija društva.

HRVATSKE MODERNIZACIJSKE POSEBNOSTI

Etape povijesnoga razvoja društva, bez obzira na univerzalni slijed, u svakoj od zemalja poprimaju posebnosti vezane za povijesne, kulturološke i političke specifičnosti nastale u određenom vremenu. Stoga sagledavanje položaja Hrvatske i političkih događaja u posljednjem desetljeću zahtijeva razmatranje niza specifičnosti vezanih za modernizacijske procese u proteklom razdoblju, ali i niz specifičnih simboličnih konstrukata vezanih za specifične odnose izgrađene u hrvatskom društvu prije toga razdoblja.

U prvom redu treba istaknuti da tranzicija hrvatskoga društva iz tradicionalnoga u moderno nije tekla spontanošću razvojnih potreba društva, nego se u razdoblju socijalizma odvijala parcijalno, potičući planskim potezima modernizaciju nekih sfera društvenoga života, a blokirajući druge.

U razdoblju socijalizma planski se provodio proces industrijalizacije i urbanizacije, dok se proces individualizacije, legalnog utemeljenja građanskoga društva i socijalizacija individualnih vrijednosti, događaju tek djelomično. U tom razdoblju postoje sve organizacijske strukture države, no zbog prihvaćenog ideološkog modela nema nadmetanja političkih ideja ni višestranačja.

U okviru centraliziranoga, planskog vođenja ekonomije, upravljanje industrijskom proizvodnjom vodi se političkim utjecajima, pa nema ekonomske elite koja bi definirala interese kapitala i pokrenula intenzivnije tržišno natjecanje.

Sekularizacija društva i svođenje društvene uloge Crkve na religijsku dimenziju nije posljedica spontane tranzicije na racionalno-znanstveno tumačenje svijeta tipično za intenzivniju ulogu znanosti u povećanju proizvodnje, već nametnuta strategija u kojoj je jedno pripadanje (Crkvi) supstituirano drugim (Partiji). Kako djelovanje Crkve nije zabranjeno, nego samo marginalizirano sprečavanjem pripadnika Crkve da napreduju u društvenoj hijerarhiji, to se u tom razdoblju razvijaju dva nezavisna socijalizacijska obrasca – socijalistički i

religijsko-nacionalni, a oba počivaju na identifikacijskoj osnovi cjelovita pripadanja, tipičnoj za tradicionalna društva. Tipično je da su izraženiju pripadnost prema objema identifikacijskim skupinama iskazivali niže obrazovani dijelovi društva (Rimac, 1999.), koji su po svom društvenom položaju izloženi socijalnoj i ekonomskoj nesigurnosti, što odgovara spoznajama o konzervativnosti nižih slojeva u visoko razvijenim zemljama (McClosky, 1958.; Lipset, 1960.; McClosky, 1967.). Stoga se u tom razdoblju na ideološkom planu odvija sukob dviju dogmatičnih koncepcija očuvanja tradicionalizma u društvu, dok se intelektualna elita, koja u razvijenim zemljama predstavlja okosnicu modernizacijskih promjena društva, pojavljuje na političkoj sceni sporadično, bez definirane organizacijske strukture koja bi osigurala trajan utjecaj na razvojne tokove društva.

Unutar planske privrede izrazita je uloga države koja političkim utjecajima nastoji društvena bogatstva (ili društveno siromaštvo) jednako distribuirati na sve dijelove društva i time ostvariti i svoju socijalnu ulogu. Stoga je atribucija uzroka društvenih događaja locirana na samo jedan izvor političke moći koji određuje tijek događaja u svim sferama društva.

Razdoblje uvođenja višestranačja početkom devedesetih godina obilježeno je u politici promjenom pozicija vlasti dviju socijalizacijskih skupina, što naizgled vodi društvo u retradicionalizaciju zbog napuštanja deklarirane pozicije povjerenja u znanost, nereligioznosti i anacionalnosti. Uz egzistencijalnu nesigurnost izazvanu ratom, društvo u velikoj mjeri preplavljuje homogenizacijski obrazac vezan za identifikaciju sličnu tradicionalnom društvu. U isto vrijeme u proizvodnoj sferi formira se nova ekonomska elita koja funkcionira sukladno zakonitostima slobodnoga tržišta.

S prestankom rata bar donekle prestaje nužnost obrambene homogenizacije društva, no uništeni ekonomski resursi dijela zemlje definiraju ekonomsku nesigurnost, koja postavlja nove zapreke modernizaciji i razvoju samoaktualizacijskih aspekata političkih i socijalnih vrijednosnih obrazaca.

Konstitucija političke scene novouspostavljene demokracije prati strukturno usklađivanje društva i potrebe za sve većom efikasnošću. Promocija političkih ideja odgovara različitim viđenjima stupnja na kojem se društvo nalazi, a podrška građana političkim opcijama dominantnim oblicima sagledavanja trenutačnoga stanja.

CILJEVI ANALIZE

Osnovni cilj ovoga rada jest provjeriti u kojoj se mjeri hrvatsko društvo modernizira i tko su glavni politički akteri modernizacije nakon Domovinskog rata. Analiza je usmjerena na poratno razdoblje, kako bi se, barem djelomično, izbjegle specifičnosti vezane za utjecaj ratnih okolnosti na procese formi-

ranja dominantnih društvenih ideologija i zahvatilo razdoblje mirnoga, neemergentnog društvenog organiziranja i formiranja stavova građana.

Prema teoriji modernizacije, društvo će u doba tranzicije prolaziti kroz niz funkcionalnih adaptacija koje vode sve većoj djelotvornosti. Ta učinkovitost ostvaruje se u sve većoj specijalizaciji društvenih uloga – kako organizacija, tako i pojedina. Posljedica razdijeljenosti socijalnih uloga bit će sve fragmentarniji doživljaj svijeta i uzroka pojedinih događaja.

Stoga se u ovom radu praćenjem fragmentacije doživljaja političkih problema prati modernizacijski razvoj društva i modernizacija političkih stranaka.

Teorijska očekivanja mogu se definirati na tri razine:

1. građani će u funkciji vremena iskazivati sve veći stupanj fragmentiranosti doživljaja političkih problema, što je posljedica funkcionalne specijalizacije društva

2. glasači političkih stranaka iskazivat će u funkciji vremena sve veći stupanj fragmentiranosti viđenja društvenih problema, što odgovara povećanju kompleksnosti tumačenja društvenih odnosa, tipičnom za modernizirani pristup rješavanju društvenih problema

3. prihvaćanje političkih opcija bit će pod utjecajem percepcije glasača o stupnju modernizacije stranačkih programa.

Mjerni postupak i mjerni instrument

Stupanj modernizacije pratili smo prema procjenama građana o važnosti pojedinih političkih tema iskazanih u istraživanjima javnog mnijenja 1998. i 2003. godine i stupnju u kojem se fragmentira procjena međusobne povezanosti političkih problema.

Oba istraživanja bila su provedena kao istraživanje javnoga mnijenja, u kojem je anketom "licem u lice" ispitan uzorak punoljetnih građana Hrvatske. Ispitanici su anketirani u svojim domovima (Lamza-Posavec i drugi, 1998.; Lamza-Posavec i drugi, 2003.).

Važnost političkih tema mjerena je iskazivanjem procjene ispitanika o važnosti problema potaknutom pitanjem: "Spomenut ćemo neke probleme koje bi u većoj ili manjoj mjeri mogli osjećati stanovnici različitih dijelova Hrvatske. Koliko je, prema Vašem mišljenju, pojedini od tih problema doista prisutan u Hrvatskoj?" Odgovori ispitanika graduirani su na pseudointervalnoj skali od tri stupnja: 1 – izrazito, 2 – donekle, 3 – vrlo malo, uopće ne. Svaki ispitanik procjenjivao je 31 problem i bilo mu je dopušteno da odgovori sa "ne mogu procijeniti" ako nije mogao odrediti stupanj izrazitosti pojedina problema.

Uzorak ispitanika

Procjena populacije punoljetnih građana Republike Hrvatske izvršena je po troetačnim probabilističkim uzorcima (sistematski slučajni uzorak naselja s vjerojatnošću izbora proporcionalnom broju punoljetnih stanovnika; slučajni izbor domaćinstva; slučajni izbor jednog ispitanika unutar domaćinstva). Prvo istraživanje provedeno je u veljači 1998. i obuhvatilo je 1550 ispitanika, dok je drugo provedeno u studenom 2003. i obuhvatilo je 1248 osoba. Oba uzorka postupkom utežavanja osnovnih demografskih kontingenata (spol, obrazovanje, regionalna pripadnost) dovedena su u proporcionalne odnose identične populaciji punoljetnih građana RH zabilježenoj Popisom stanovništva 2001. Utežavanje je provedeno da bi se kompenzirala odstupanja nastala uslijed nejednakog odbijanja ispitanika različitih socijalnih karakteristika da budu sudionici ovih istraživanja.

Obradba rezultata

Analiza rezultata obaju istraživanja sastojala se u određivanju istaknutosti pojedinih političkih problema u 1998. i 2003. godini utvrđivanjem aritmetičkih sredina procjena istaknutosti svakog od ispitivanih političkih problema te utvrđivanjem rangova problema u jednom i drugom mjerenu.

Podudarnost procjena političkih problema provjeravana je korelacijskim pokazateljima i aritmetičkim sredinama među agregatnim pokazateljima koje egzistiraju između različitih vremenskih točaka, različitih regija i skupina ispitanika različitih političkih opredjeljenja (u svrhu analize iz ukupnog uzorka izdvojene su tri kategorije ispitanika: deklarirani glasači HDZ-a, deklarirani glasači SDP-a i ispitanici koji se ne izjašnjavaju o stranci za koju bi glasali, tzv. neizjašnjeni glasači).

Provjera načina strukturiranja važnosti političkih tema provedena je faktorskom analizom. Upotrijebljena je metoda analize na zajedničke faktore. Cilj analize bio je utvrditi u kojoj mjeri ispitanici atribuciju svih uzroka procjenjivanih problema pripisuju jednom uzroku (veličina prvoga ekstrahiranog faktora), a u kojoj se mjeri uzroci problema istaknutosti političkih problema pripisuju većem broju uzroka (broj ekstrahiranih faktora, veličina varijance objašnjene s fiksnim brojem faktora).

Prostor Republike Hrvatske podijeljen je na šest regija, koje respektiraju povijesne regije Hrvatske, a u velikoj se mjeri podudaraju sa stupnjem zahvaćenosti ratnim operacijama (tablica 1). Faktorska analiza procjena važnosti političkih problema načinjena je za svaku od šest regija zasebno u svakoj od vremenskih točaka. U svakoj od analiza zadržana su po četiri faktora (scree-test Cattell, 1966.), koji su rotirani u po-

● TABLICA 1
Prikaz razvrstavanja
županija na šest regija
i ocjena zahvaćenosti
ratom

ziciju jednostavne strukture prema varimax kriteriju (Kaiser, 1958.). Usporedbom veličina prvoga ekstrahiranog faktora u regionalnim analizama, kao i količine objašnjene varijance, provjeravana je hipoteza o utjecaju rata na fragmentarnost viđenja političkih problema.

Identičan postupak primijenjen je i u analizi segmentiranosti procjena ispitanika koji podržavaju različite političke opcije.

Regije	Županije	Zahvaćenost ratom
Dalmacija	Zadarska (13), Šibensko-kninska (15), Splitsko-dalmatinska (17), Dubrovačko-neretvanska (19)	velika
Istra i Primorje	Istarska (18), Primorsko-goranska (8)	malena
Lika, Pokuplje i Banovina	Ličko-senjska (9), Karlovačka (4), Sisačko-moslavačka (3)	velika
Zagreb	Grad Zagreb (21), Zagrebačka županija (1)	malena
Sjeverna Hrvatska	Krapinsko-zagorska (2), Varaždinska (5), Međimurska (20), Bjelovarsko-bilogorska (7), Koprivničko-križevačka (6)	malena
Slavonija	Virovitičko-podravna (10), Požeško-slavonska (11), Brodsko-posavska (12), Osječko-baranjska (14), Vukovarsko-srijemska (16)	velika

REZULTATI I RASPRAVA

Istaknutost političkih problema

Usporedbe istaknutosti pojedinih političkih problema u 1998. i 2003. godini pokazuju relativno male razlike što egzistiraju u procjenama koje njihovoj naglašenosti pripisuju građani. U pravilu je redoslijed problema istovjetan u obje vremenske točke, što nalazi potvrdu i u visokoj korelaciji rangova problema u dva istraživanja ($r=0.935$). Ispitanici kao najistaknutije probleme ističu nezaposlenost i nizak životni standard, no istaknuti su i problemi socijalne i ekonomske nejednakosti koje građani najviše pripisuju nemoralu i nepravilnostima u pretvorbi društvenoga vlasništva. Isticanje socijalnih i ekonomskih nejednakosti tipično je za većinu tranzicijskih zemalja u kojima se građani suočavaju s posljedicama napuštanja socijalne države, tipične za socijalizam, i prijelaza na kompetitivni tržišni model. Kako je u većini zemalja prijelaz na tržišno funkcioniranje popraćen mjerama za poticanje poduzetništva i nastojanjem da se restrikcijama proračunskih troškova napusti socijalni model države koji je do tada funkcionirao.

nirao bez stvarnih ekonomskih osnova, to za većinu građana rezultira percepcijom gubitka socijalnih prava i dojmom o društvenoj nepravdi. Negativna procjena nastalih društvenih uvjeta prisutnija je kod starije populacije, koja se zbog prolaska zenita profesionalne aktivnosti smatra gubitnicima u procesu tranzicije. Stoga se za nejednakost u društvu nalaze razlozi koji atribuciju problema smještaju izvan pojedinca i pripisuju je devijantnim pojedincima (kriminal) i posebnim okolnostima (rat), čak i kada ti uzroci nemaju izravne veze sa stvarnim stanjem.

Potkrepu takvoj tezi o traženju "žrtvenog jarca" za vlastiti položaj možemo naći u vrlo niskom rangiranju stvarnih uzroka koji kočuju ubrzanje procesa restrukturiranja gospodarstva na tržišno okruženje i nisko rangiranje važnosti medija kao korektiva nemoralnosti i korupcije. Tako se npr. problemi ostataka navika i ponašanja zaostalih iz socijalizma smještaju na 25. mjesto u oba istraživanja, a nezadovoljavajuće školstvo na 27. mjesto – od 31 problema koje su ispitanici procjenjivali. Slično pozicioniranje dano je i problemima vezanim za funkcioniranje demokratskih institucija javnog informiranja, važnih za razotkrivanje nepravilnosti u društvu. Nedovoljna sloboda medija rangirana je na 23. mjesto u 1998., a na 30. u 2003. godini, dok je pomanjkanje demokracije smješteno na 24. i 29. mjesto na listi problema. S druge strane, pogođenost posljedicama rata rangirana je na 6. mjesto u 1998., a na 13. u 2003. godini. Zapuštanje sela i poljoprivrede svrstava se među istaknutije probleme, s pridavanjem sve veće važnosti (7. mjesto 1998. godine, 5. u 2003.).

Relativno malen prioritet građani pridaju i individualnim pravima i slobodama, tako da pitanje ljudskih prava i sloboda (28. i 24. mjesto) te problematika prava nacionalnih manjina (31. mjesto) zauzimaju neprioritetne pozicije.

Osim relativno konstantnoga redoslijeda istaknutosti problema, zanimljivo je uočiti da je procjena općega stanja u društvu ostala na istoj razini. Prosječna procjena istaknutosti problema je 1.59 u 1998. godini i 1.61 u 2003., što pokazuje da se procjena težine situacije u društvu u promatranom razdoblju nije promijenila ($t=-1.115$, $df=30$, $P>0.05$).

Sličnu podudarnost pokazuju i ispitanici koji se ne izjašnjavaju o stranci za koju bi glasali na idućim izborima (aritmetička sredina 1998.=1.55, 2003.=1.58, $t=-1.129$, $df=30$, $P>0.05$), dok se deklarirani glasači HDZ-a i SDP-a razlikuju u svojim procjenama 1998. i 2003. godine.

Glasači HDZ-a pokazuju manji stupanj kritičnosti prema političkoj situaciji u trenutku kad je stranka koju preferiraju na vlasti (prosječna vrijednost svih skala za 1998. jest 1.86) i veću kad je njihova stranka u oporbi (aritmetička sredina svih skala u 2003. godini jest 1.53). Isti način razmišljanja iskazuju i glasači SDP-a u korist svoje stranke (1.43 naprema 1.80).¹

● TABLICA 2

Prosječna istaknutost političkih problema i rang problema prema istaknutosti u 1998. i 2003. godini

	Aritmetička		Aritmetička	
	sredina	Rang	sredina	Rang
	1998.	1998.	2003.	2003.
Pogođenost posljedicama rata	1.31	6	1.45	13
Nedovoljna briga za položaj branitelja i ratnih invalida	1.67	18	1.69	19
Nezadovoljavajuća republička vlast	1.77	22	1.73	22
Privredna (gospodarska) nerazvijenost	1.43	12	1.37	7
Pomanjkanje dobrog programa razvoja i napretka države	1.54	15	1.41	10
Odljev stručnih kadrova u inozemstvo	1.42	10	1.49	14
Zapuštanje poljoprivrede i razvoja sela	1.32	7	1.30	5
Nedovoljno ulaganje u razvoj turizma	1.81	26	1.89	26
Nedovoljno poticanje industrijske proizvodnje	1.47	13	1.41	11
Nizak životni standard	1.19	2	1.18	2
Povećanje socijalnih i imovinskih razlika	1.24	3	1.27	4
Nezaposlenost	1.16	1	1.14	1
Stambeni problemi	1.40	9	1.43	12
Nedovoljna zaštita položaja umirovljenika	1.26	4	1.39	8
Nezadovoljavajuća zdravstvena zaštita	1.55	16	1.64	17
Nezadovoljavajuće školstvo	1.84	27	2.00	27
Nedovoljna zaštita prava radnika	1.43	11	1.41	9
Mito i korupcija, nezakonito bogaćenje pojedinaca	1.27	5	1.19	3
Nedovoljna zaštita osobne sigurnosti građana	1.93	30	1.80	23
Nepravilnosti u privatizaciji društvenoga vlasništva	1.35	8	1.36	6
Nedovoljno uvažavanje interesa i potreba pojedinih regija Hrvatske	1.65	17	1.65	18
Nedovoljna samostalnost pojedinih regija u odlučivanju o vlastitim problemima i raspolaganju vlastitim novcem	1.69	19	1.70	20
Nezadovoljavajuća vlast na lokalnim razinama	1.77	21	1.73	21
Nedovoljna sloboda medija	1.78	23	2.19	30
Pomanjkanje demokracije	1.79	24	2.02	29
Nedovoljno poštivanje ljudskih prava i sloboda	1.91	28	1.87	24
Nedovoljna zaštita prava nacionalnih manjina	2.35	31	2.22	31
Uništavanje i zagađivanje životnoga okoliša	1.73	20	1.63	16
Nezadovoljavajući kulturni život	1.92	29	2.00	28
Ostaci navika i ponašanja iz socijalizma	1.80	25	1.87	25
Opća bezvoljnost ljudi i osjećaj besperspektivnosti	1.50	14	1.52	15
Aritmetička sredina	1.59		1.61	

Korelacija rangova $r_o=0.935$.

Najistaknutiji problemi podjednaki su za sve političke skupine: nezaposlenost, nizak životni standard i povećanje socijalnih i imovinskih razlika visoko su rangirani u sve tri skupine. No usporedba skalnih vrijednosti pokazuje da je skupina neizjašnjenih glasača po kritičnosti bliža skupini glasača čija je stranka trenutačno u oporbi. Sve tri političke skupine slažu se i u pogledu važnosti problema korupcije u 2003. godini, dok je 1998. godine HDZ taj problem ocjenjivao manje važnim od oporbenoga SDP-a i neizjašnjenih glasača. U 1998.

● TABLICA 3
 Prosječna istaknutost
 političkih problema i
 rang problema prema
 glasačkim
 opredjeljenjima u
 1998. i 2003. godini

glasači HDZ-a i neizjašnjeni podudaraju se u pogledu procjene nedovoljne zaštite položaja umirovljenika, dok je SDP-ovi glasači ne procjenjuju toliko važnom. S druge strane, HDZ-ovi glasači i neizjašnjeni podudaraju se 2003. u pogledu zapostavljenosti poljoprivrede i razvoja sela, dok SDP-ovi glasači taj problem uglavnom ocjenjuju manje važnim. Stalna tema SDP-ovih glasača jesu nepravilnosti u provedbi privatizacije, dok su glasači HDZ-a uglavnom napustili isticanje pogođenosti posljedicama rata.

	Neizjašnjeni		HDZ		SDP	
	1998.	2003.	1998.	2003.	1998.	2003.
Pogođenost posljedicama rata	1,32 (8)	1,42 (13)	1,25 (1)	1,29 (7)	1,34 (14)	1,61 (12)
Nedovoljna briga za položaj branitelja i ratnih invalida	1,72 (22)	1,64 (19)	1,78 (14)	1,46 (14)	1,66 (25)	2,03 (23)
Nezadovoljavajuća republička vlast	1,68 (21)	1,70 (22)	2,31 (28)	1,52 (17)	1,42 (18)	2,09 (26)
Privredna (gospodarska) nerazvijenost	1,38 (10)	1,30 (6)	1,70 (11)	1,31 (9)	1,26 (10)	1,60 (10)
Pomanjkanje dobrog programa razvoja i napretka države	1,49 (16)	1,35 (9)	2,00 (21)	1,29 (6)	1,25 (9)	1,73 (15)
Odljev stručnih kadrova u inozemstvo	1,41 (12)	1,47 (15)	1,69 (10)	1,47 (15)	1,28 (12)	1,57 (8)
Zapuštanje poljoprivrede i razvoja sela	1,27 (6)	1,25 (5)	1,45 (6)	1,27 (5)	1,25 (8)	1,53 (6)
Nedovoljno ulaganje u razvoj turizma	1,78 (25)	1,84 (25)	1,99 (19)	1,84 (26)	1,70 (27)	2,04 (24)
Nedovoljno poticanje industrijske proizvodnje	1,42 (13)	1,41 (12)	1,71 (12)	1,37 (13)	1,37 (16)	1,55 (7)
Nizak životni standard	1,15 (1)	1,15 (2)	1,39 (3)	1,11 (2)	1,08 (2)	1,35 (3)
Povećanje socijalnih i imovinskih razlika	1,19 (4)	1,22 (4)	1,45 (5)	1,22 (4)	1,10 (3)	1,43 (5)
Nezaposlenost	1,15 (2)	1,14 (1)	1,27 (2)	1,09 (1)	1,06 (1)	1,24 (1)
Stambeni problemi	1,41 (11)	1,34 (7)	1,51 (7)	1,35 (11)	1,33 (13)	1,60 (11)
Nedovoljna zaštita položaja umirovljenika	1,19 (3)	1,41 (11)	1,42 (4)	1,29 (8)	1,17 (6)	1,64 (13)
Nezadovoljavajuća zdravstvena zaštita	1,42 (14)	1,60 (17)	1,82 (15)	1,53 (18)	1,41 (17)	1,85 (18)
Nezadovoljavajuće školstvo	1,78 (26)	1,98 (27)	2,23 (26)	1,98 (28)	1,67 (26)	2,02 (22)
Nedovoljna zaštita prava radnika	1,38 (9)	1,40 (10)	1,73 (13)	1,37 (12)	1,23 (7)	1,60 (9)
Mito i korupcija, nezakonito bogaćenje pojedinaca	1,24 (5)	1,21 (3)	1,54 (8)	1,13 (3)	1,10 (4)	1,24 (2)
Nedovoljna zaštita osobne sigurnosti građana	1,93 (30)	1,72 (23)	2,18 (25)	1,72 (24)	1,82 (30)	1,98 (21)
Nepravilnosti u privatizaciji društvenoga vlasništva	1,32 (7)	1,35 (8)	1,65 (9)	1,33 (10)	1,16 (5)	1,43 (4)
Nedovoljno uvažavanje interesa i potreba pojedinih regija Hrvatske	1,64 (18)	1,59 (16)	1,92 (17)	1,58 (20)	1,52 (21)	1,85 (17)
Nedovoljna samostalnost pojedinih regija u odlučivanju o vlastitim problemima i raspolaganju vlastitim novcem	1,61 (17)	1,64 (18)	2,03 (22)	1,61 (21)	1,50 (20)	1,88 (19)
Nezadovoljavajuća vlast na lokalnim razinama	1,64 (19)	1,65 (20)	2,10 (23)	1,65 (22)	1,63 (23)	1,95 (20)
Nedovoljna sloboda medija	1,76 (24)	2,12 (30)	2,26 (27)	2,11 (30)	1,44 (19)	2,41 (31)
Pomanjkanje demokracije	1,79 (27)	1,99 (29)	2,38 (29)	1,90 (27)	1,37 (15)	2,29 (29)
Nedovoljno poštivanje ljudskih prava i sloboda	1,87 (29)	1,83 (24)	2,39 (30)	1,81 (25)	1,59 (22)	2,07 (25)
Nedovoljna zaštita prava nacionalnih manjina	2,42 (31)	2,16 (31)	2,62 (31)	2,23 (31)	2,07 (31)	2,31 (30)
Uništavanje i zagađivanje životnoga okoliša	1,68 (20)	1,66 (21)	1,93 (18)	1,57 (19)	1,65 (24)	1,80 (16)
Nezadovoljavajući kulturni život	1,85 (28)	1,98 (28)	2,17 (24)	1,99 (29)	1,77 (28)	2,13 (27)
Ostaci navika i ponašanja iz socijalizma	1,74 (23)	1,86 (26)	1,99 (20)	1,69 (23)	1,78 (29)	2,14 (28)
Opća bezvoljnost ljudi i osjećaj besperspektivnosti	1,43 (15)	1,45 (14)	1,85 (16)	1,47 (16)	1,26 (11)	1,70 (14)
Aritmetička sredina	1,55	1,58	1,86	1,53	1,43	1,80
Broj ispitanika	132	92	157	148	88	170

● TABLICA 4
Korelacije rangova
političkih problema
među različitim
političkim skupinama

1998.	Neizjašnjeni	HDZ	2003.	Neizjašnjeni	HDZ	Tranzicija 1998. – 2003.
Neizjašnjeni			Neizjašnjeni			Neizjašnjeni 0,931
HDZ	0,921		HDZ	0,961		HDZ 0,875
SDP	0,904	0,744	SDP	0,946	0,891	SDP 0,832

Bez obzira na spomenute razlike u pozicioniranju nekih problema, viđenje situacije u zemlji većinom je podudarno, pa korelacije između rangova važnosti problema među različitim političkim skupinama prelaze 0.9. Iznimku čine vrednovanja glasača HDZ-a i SDP-a, čije je slaganje 1998. godine bilo $r_o=0.74$, a 2003. godine $r_o=0.89$. Uočljiv je, međutim, trend ujednačavanja procjena u 2003. godini, što se vidi iz viših korelacija između svih skupina. Ujednačavanje pristupa problemima je toliko da su 2003. godine procjene važnosti političkih problema sličnije među strankama nego što su sličnosti istih stranaka u 1998. i 2003. godini. I HDZ i SDP su promijenili prioritet problema (korelacija HDZ-ovih rangova 1998. i 2003. godine je $r_o=0.87$, a SDP-ovih $r_o=0.83$), uz trend približavanja procjena važnosti problema procjenama koje daju neizjašnjeni glasači.

Fragmentacija političkih problema

Kako je razina istaknutosti problema gotovo podjednaka, možemo očekivati da će i varijabilitet promatranih varijabli, zbog jednakosti aritmetičkih sredina, biti manje-više podjednak.² Stoga će procjena zajedničkoga varijabiliteta, načinjena metodom faktorske analize upućivati na koreliranost procjena različitih problema, što se može pripisati zajedničkoj atribuciji uzroka problema. Zato se za mjeru generalne povezanosti procjena istaknutosti političkih problema rabila veličina prvoga ekstrahiranog faktora prije rotacije te postotak objašnjene varijance sa četiri faktora, koliko je zadržano u svakoj od analiza prema scree-test kriteriju (Cattell, 1966.).

Prvi ekstrahirani faktor u analizi političkih problema 1998. godine imao je varijancu od 10.15, što predstavlja 32,73% analizirane varijance svih varijabli, dok je isti takav faktor u analizi procjena važnosti problema iz 2003. godine imao varijabilitet od 6.73 i objašnjavao 21,72% varijance. Pad količine objašnjene varijance trebao bi upućivati na manju koreliranost procjena izrazitosti političkih problema, što bi trebalo upućivati na povećanu fragmentaciju u atribuciji uzroka tih problema.

Istom zaključku vodi i razlika u postotku objašnjene varijance na osnovi 4 faktora, koliko je zadržano u jednoj i drugoj studiji. U podacima iz 1998. godine četiri zadržana faktora objašnjavaju 41,85% varijance, dok se istim brojem faktora u

2003. godini može objasniti tek 33,23% varijance promatranih procjena.

Usporedba strukture faktora nakon ortogonalne rotacije pokazuje da se jedino prvi faktor iz studije 1998. može poistovjetiti s drugim faktorom iz 2004. godine s koeficijentom kongruencije od 0.939 (Tucker, 1951.), dok se kod ostalih faktora konfiguracije saturacija ne podudaraju, a koeficijenti kongruencije padaju ispod 0.85, što nije dovoljno visok koeficijent da bismo mogli govoriti o podudarnosti struktura.

	F19 98-1	F19 98-2	F19 98-3	F19 98-4	F20 03-1	F20 03-2	F20 03-3	F20 03-4
Pogođenost posljedicama rata								0.39
Nedovoljna briga za položaj branitelja i ratnih invalida	0.26			0.23	0.22			0.55
Nezadovoljavajuća republička vlast	0.35	0.45	0.31					0.54
Privredna (gospodarska) nerazvijenost	0.45	0.21	0.33			0.37		0.36
Pomanjkanje dobrog programa razvoja i napretka države	0.46	0.33	0.37			0.35	0.26	0.40
Odljev stručnih kadrova u inozemstvo	0.35	0.20	0.20	0.29		0.29	0.23	0.28
Zapuštanje poljoprivrede i razvoja sela	0.52		0.27	0.27		0.45		0.25
Nedovoljno ulaganje u razvoj turizma	0.20		0.26	0.32	0.22			0.32
Nedovoljno poticanje industrijske proizvodnje	0.45		0.36	0.29		0.47	0.23	0.22
Nizak životni standard	0.68					0.55		0.21
Povećanje socijalnih i imovinskih razlika	0.75	0.21				0.56		
Nezaposlenost	0.66					0.62		
Stambeni problemi	0.43			0.32	0.27	0.36		
Nedovoljna zaštita položaja umirovljenika	0.56			0.31	0.28	0.47		
Nezadovoljavajuća zdravstvena zaštita	0.35	0.24		0.58	0.40	0.30		
Nezadovoljavajuće školstvo		0.34		0.58	0.40			
Nedovoljna zaštita prava radnika	0.47	0.28	0.25	0.36	0.27	0.54		
Mito i korupcija, nezakonito bogaćenje pojedinaca	0.53	0.29				0.55		
Nedovoljna zaštita osobne sigurnosti građana		0.40	0.24	0.41	0.49			
Nepravilnosti u privatizaciji društvenoga vlasništva	0.47	0.30	0.27			0.39	0.30	
Nedovoljno uvažavanje interesa i potreba pojedinih regija Hrvatske	0.23	0.28	0.63		0.22	0.23	0.61	
Nedovoljna samostalnost pojedinih regija u odlučivanju o vlastitim problemima i raspolaganju vlastitim novcem	0.22	0.32	0.64		0.27		0.64	
Nezadovoljavajuća vlast na lokalnim razinama	0.23	0.32	0.39	0.23	0.27		0.54	
Nedovoljna sloboda medija		0.67			0.60			
Pomanjkanje demokracije	0.26	0.75			0.69			
Nedovoljno poštivanje ljudskih prava i sloboda	0.21	0.70		0.29	0.65			
Nedovoljna zaštita prava nacionalnih manjina		0.51		0.33	0.59			
Uništavanje i zagađivanje životnog okoliša	0.21		0.33	0.33	0.43	0.26		
Nezadovoljavajući kulturni život		0.22	0.38	0.34	0.52		0.21	
Ostaci navika i ponašanja iz socijalizma			0.28	0.31	0.33		0.26	0.21
Opća bezvoljnost ljudi i osjećaj besperspektivnosti	0.33	0.33	0.27	0.33	0.29	0.37	0.27	

Ⓜ TABLICA 5
Rotirana faktorska
struktura istaknutosti
političkih problema u
1998. i 2003. godini

Kako fragmentacija atribucije uzroka problema može unutar samo dvije analize biti posljedica slučajnih varijacija veličina ekstrahiranih faktora na različitim uzorcima, dodatno je provjerena ista hipoteza o fragmentaciji uzroka varijabiliteta u analizama načinjenim na podacima razdvojenim na regije. Očekivanja u pogledu regionalnoga stupnja fragmentacije obrnuto su proporcionalna stupnju zahvaćenosti ratom. Stoga se očekuje veća homogenizacija atribucije uzroka problema u

regijama zahvaćenijima ratom i veće rasipanje na više uzroka (faktora) u regijama koje su u procesu modernizacije bile manje ometane ratnim zbivanjima. Prikaz veličina prvoga ekstrahiranog faktora i postotak objašnjene varijance na osnovi 4 zadržana faktora dan je u tablici 6.

	Zahvaćenost ratom	1998.		2003.	
		Varijanca prvoga faktora	Postotak objašnjene varijance sa 4 faktora	Varijanca prvoga faktora	Postotak objašnjene varijance sa 4 faktora
Dalmacija	srednja	11.01	44.86	7.40	37.85
Primorje i Istra	malena	9.82	45.03	8.41	37.34
Lika, Pokuplje i Banovina	velika	12.69	54.33	7.82	38.47
Zagreb i okolica	malena	10.45	45.17	5.74	30.27
Sjeverna Hrvatska	malena	7.42	38.08	5.91	35.52
Slavonija	velika	10.29	48.11	6.35	34.05

TABLICA 6
Veličine prvih faktora i ukupna objašnjena varijanca u regionalnim analizama istaknutosti političkih problema u 1998. i 2003. godini

Stupanj fragmentacije uglavnom, iako ne potpuno, slijedi hipotetski postavljena očekivanja. Tako je 1998. godine prosječna veličina prvoga faktora za regije manje zahvaćene ratom 9.23, a za regije zahvaćenije ratom 11.33. Razlike u postotku objašnjene varijance također su u očekivanom smjeru: 42,76% za regije manje zahvaćene ratom, a 49,10% za regije zahvaćenije ratom. Nešto manje razlike, ali također u očekivanom smjeru, uočene su u 2003. godini. Tako je prosječna veličina prvoga faktora za regije manje zahvaćene ratom 6.69, dok regije zahvaćenije ratom imaju prosječnu veličinu prvoga faktora od 7.19. Razlika između regija manje i više zahvaćenih ratom vidi se i u postotku objašnjene varijance sa četiri zadržana faktora (34,38% u odnosu na 36,79%).

No iako su navedene mjere opravdale očekivanja u prosječnim vrijednostima, varijacija individualnih pokazatelja po regijama pokazuje znatno odstupanje od prosječnih vrijednosti, što može dovesti u pitanje opravdanost navedenoga zaključka.

Osim regionalnih varijacija, valja istaknuti da se s vremenskim odmakom od rata događa očekivana fragmentacija atribucije uzroka problema, i to u svim regijama. Također se može uočiti da je proces rasipanja atribucije uzroka problema veći u regijama koje su početno bile zahvaćenije ratom i zbog toga 1998. godine bile sklonije unidimenzionalnom atribuiranju uzroka problema.

Stranačke komparacije pokazuju, slično kao i u analizi aritmetičkih sredina, relativno stabilnu doživljajnu strukturu neizjašnjenih glasača, kod kojih je koreliranost procjena na istoj razini 1998. i 2003. godine. No dok oni 1998. godine predstavljaju skupinu s najsegmentiranijim viđenjem političkih problema, 2003. godine ova skupina, zbog modernizacije HDZ-a i SDP-a, postaje najmanje segmentirana.

	1998.		2003.	
	Varijanca prvoga faktora	Postotak objašnjene varijance sa 4 faktora	Varijanca prvoga faktora	Postotak objašnjene varijance sa 4 faktora
Neizjašnjeni	7.01	34.92	7.05	35.33
HDZ	11.47	47.62	6.67	34.15
SDP	7.20	34.86	6.01	34.32

TABLICA 7
 Veličine prvih faktora i ukupna objašnjena varijanca u analizama istaknutosti političkih problema u 1998. i 2003. godini za različite političke skupine

SDP pokazuje umjerenu promjenu, koja se iskazuje u prvom redu smanjenjem veličine prvoga ekstrahiranog faktora, dok je postotak objašnjene varijance sa 4 faktora ostao podjednak. To upućuje na preraspodjelu varijance među faktorima, uz opadanje grupiranja na jednom faktoru.

Najveće promjene iskazuju glasači HDZ-a, koji su iz homogene atribucije koja je nastojala pripisivati sve izvore problema jednom uzroku (varijanca prvoga faktora iznosila je 11.47 u 1998. godini) u razdoblju kraćem od pet godina promijenili u velikoj mjeri svoje viđenje političke stvarnosti prema znatno fragmentiranijem sagledavanju (varijanca prvoga faktora 6.67 u 2003. godini). U 2003. godini objašnjena varijanca sa četiri faktora podjednaka je onoj u glasača SDP-a (oko 34%), dok je prvi ekstrahirani faktor neznatno veći (6.67 prema 6.01). Sve upućuje na zaključak da se većina modernizacijskih promjena odigrala u svijesti glasača HDZ-a, koji su u promatranom razdoblju najviše promijenili svoje stavove, ujednačujući svoje viđenje s ostalim političkim skupinama.

ZAKLJUČAK

Provedene analize pokazuju da se proces modernizacije u Hrvatskoj može pratiti kroz strukturiranje procjena o istaknutosti političkih problema. Unutar vrlo kratkoga razdoblja od samo četiri i pol godine, u kojem nije došlo do veće promjene u procjeni istaknutosti problema, mogu se uočiti promjene u procesu atribucije međusobne povezanosti problema u društvu koje idu u smjeru sve veće fragmentacije uzroka problema. Proces cijepanja percepcije uzroka problema može se pripisati povećanoj fragmentaciji društvenih uloga, tipičnih za sve veću individualizaciju u tranziciji onoga društva koje teži prema modernitetu. Iz istog razloga može se očekivati da će fragmentacija biti manje izražena u regijama koje su u većoj mjeri bile zahvaćene ratom ili ekonomskom krizom, jer bi proces individualizacije u takvim sredinama mogao biti usporen ili zakočen. Prikupljeni empirijski podaci pokazuju da postoji brži trend promjena prema fragmentarnijem viđenju stvarnosti u regijama koje su 1998. godine zaostajale za drugima zbog veće izloženosti ratnim djelovanjima. Ubrzan proces modernizacije vidi se i u političkim strankama. Obje analizirane političke stranke pokazuju promjene prema većoj fragmentaciji viđenja političke stvarnosti, dok se skupina neizja-

šnjeh glasača nije promijenila. Najveći otklon prema modernizaciji napravili su glasači HDZ-a, koji su se iz izrazito tradicionalnog obrasca transformirali u političku skupinu koja po stavovima o politici dijeli isti stupanj moderniteta s glasačkim tijelom SDP-a.

BILJEŠKE

---

¹ T-test za glasače HDZ-a je $t=10,677$, $df=30$, $P<0.05$, za glasače SDP-a je $t=10,776$, $df=30$, $P<0.05$, što dopušta generalizaciju obiju razlika na populaciju.

² Na skalama s ograničenim brojem stupnjeva varijabilitet ovisi o pozicioniranju srednje vrijednosti na skali, tako da je nemoguće uspoređivati varijabilitet ili kovarijabilitet ako aritmetičke sredine nisu pozicionirane barem približno na jednaki dio skale. Varijabilitet će biti nužno manji u onim mjerenjima u kojima je aritmetička sredina pozicionirana bliže nekom od krajeva skale.

LITERATURA

Cattell, R. B. (1966.), The scree test for the number of factors, *Multivariate Behavioral Research* 1, 245-276.

Coleman, J. (1990.), *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Fukuyama, F. (2000.), *Social Capital and Civil Society*. IMF Working Paper Z13.

Kaase, M., Newton, K. (1995.), *Beliefs in Government*, Oxford University Press, Oxford.

Kaiser, H. (1958.), The Varimax Criterion for Analytic Rotation in Factor Analysis, *Psychometrika* 23, 187-200.

King, A. (1975.), "Overload": Problems of Governing in the 1970s', *Political Studies* 23, 284-296.

Lamza-Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S. (1998.), *Javno mnijenje Hrvatske/veljača 1998.: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, Institut Pilar, Zagreb.

Lamza-Posavec, V., Ferić, I., Rihtar, S. (2003.), *Javno mnijenje Hrvatske: Izbori za Hrvatski sabor 2003.*, Institut Pilar, Zagreb.

Lipset, S. M. (1960.), *Political Man*, Doubleday, New York.

McClosky, H. (1958.), Conservatism and Personality, *American Political Science Review* 52, 27-45.

McClosky, H. (1967.), Personality and Attitude Correlates of Foreign Policy Orientations. U: Rosenau, J. (ur.), *Domestic Sources of Foreign Policy*, Free Press, New York.

Putnam, R. (1993.), *Making Democracy Work*. Princeton University Press, Princeton.

Rimac, I. (1999.), *Osnovne psihologijske odrednice formiranja političkih preferencija – doktorska disertacija*, Filozofski fakultet, Zagreb.

Sztompka, P. (1993.), *The Sociology of Social Change*, Blackwell, Oxford.

Tucker, L. R. (1951.), *A method for synthesis of factorial analysis studies*, Personnel Research Section Report No. 984, Department of Army, Washington.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 405-422

RIMAC, I.:
STRUKTURIRANJE...

Structuring of Political Problems and Modernisation of Society

Ivan RIMAC
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Analysis of citizens' assessment of the prominence of a number of political problems given in opinion polls in 1998 and 2003 indicate that it has remained unchanged, i.e. that citizens do not perceive that the number of problems in society is decreasing. The greatest degree of criticism towards problems is expressed by citizens who do not know who to vote for, while supporters of political parties are critical at a time when their party is in opposition, and unwilling to criticise when they are in power. Correlative analysis by means of factor analysis indicates an ever greater fragmentation in assessments pointing at a greater dispersion in the attribution of the causes of political problems. The changes perceived towards greater dispersion in determining the causes of problems can be linked with the theory of modernisation and an ever stronger fragmentation of social roles. Expectations that regions affected by war would show a lower degree of fragmentation were confirmed. Observed was also the trend of quicker modernisation of regions and political groups falling behind others with regard to the segmentation of political attitudes.

Strukturierung politischer Probleme und Modernisierung der Gesellschaft

Ivan RIMAC
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Eine Analyse der Einschätzung von Problemen, die kroatische Bürger in Meinungsumfragen 1998 und 2003 als herausragend anführen, zeigt, dass die Präsenz ausgeprägter Probleme gleich geblieben ist, d.h., dass die Bürger nicht wahrnehmen, dass sich die Zahl von Problemen in der Gesellschaft verringert hat. Die stärkste Kritik üben Bürger ohne Wahlpräferenzen, d.h. Bürger, die nicht wissen, welcher politischen Partei sie ihre Stimme geben sollen. Wiederum die Sympathisanten politischer Parteien zeigen sich kritisch, solange ihre präferierte Partei in der Opposition ist; gelangt ihre Partei an die Macht, geht die Kritik zurück. Die mittels einer Faktorenanalyse durchgeführte Korrekturanalyse verweist auf eine wachsende Fragmentierung der Einschätzungen, was zurückgeht auf eine immer größere Zerstreuung bei der Bestimmung von Ursachen, die den verschiedenen politischen Problemen zugrunde liegen. Der Verfasser sieht einen möglichen Zusammenhang zwischen

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 405-422

RIMAC, I.:
STRUKTURIRANJE...

diesem Umstand einerseits und der Theorie der Modernisierung andererseits, die eine immer stärker werdende Fragmentierung der gesellschaftlichen Rollen konstatiert. Die Erwartung, dass in ehemaligen Kriegsgebieten ein geringeres Maß an Fragmentierung zu beobachten sein wird, hat sich bestätigt. Ebenso konnte beobachtet werden, dass Regionen und politische Gruppen, die im Hinblick auf die Segmentierung politischer Ansichten weniger fortgeschritten waren, zu beschleunigter Modernisierung neigen.